

University of Groningen

Aernout van Buchel in Napels

de Jong, Jan; Kemper, J.A.R.

Published in:
Incontri. Rivista europea di studi italiani

DOI:
[10.18352/incontri.7510](https://doi.org/10.18352/incontri.7510)

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2012

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
de Jong, J., & Kemper, J. A. R. (2012). Aernout van Buchel in Napels. *Incontri. Rivista europea di studi italiani*, 27(1), 3 - 20. <https://doi.org/10.18352/incontri.7510>

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Aernout van Buchel in Napels

Jan L. de Jong & Sjef Kemper

Op 18 oktober 1587 kwam Aernout van Buchel via een lange reis door Duitsland aan in Italië. Zijn doel was vooral Rome te bezoeken. Eenentwintig dagen later was hij inderdaad in de Eeuwige Stad, waar hij vier maanden lang zijn ogen de kost gaf en nauwkeurig optekende wat hij zag en wat hem interesseerde. Helaas had hij niet genoeg geld om langer te blijven. Op 7 maart 1588 moest hij Rome noodgedwongen verlaten en op 4 juli was hij in zijn vaderland terug.

Aernout van Buchel (1565-1645) was afkomstig uit Utrecht en zou vooral bekend worden door zijn geschriften over de ‘middeleeuwse’ geschiedenis van de Nederlanden. Al tijdens zijn jonge jaren had hij een grote historische belangstelling, die er onder meer toe leidde dat hij op 22-jarige leeftijd deze reis naar Italië ondernam, om daar de monumenten van de antieke Oudheid te bestuderen.¹

In de 17de en 18de eeuw was een dergelijke reis een min of meer verplicht onderdeel van een ‘goede’ opvoeding. In Van Buchels tijd was een bezoek aan Italië weliswaar niet ongewoon, maar nog lang geen ‘must’. Kunstenaars als Jan Gossaert van Mabuse (ca. 1478-1532), Jan van Scorel (1495-1562) en Maarten van Heemskerck (1498-1574) waren Van Buchel voorgegaan en kwamen terug met tekeningen van antieke en ‘moderne’ kunstwerken die zij hadden gezien. Ook geleerden zoals Stephanus Pighius (Steven Wynkens uit Kampen, 1520-1604) en Justus Lipsius (1547-1606) hadden enige tijd in Italië doorgebracht. Maar geen van hen had gedaan wat Van Buchel in 16de eeuw uniek maakt: een verslag schrijven van wat zij zagen en beleefden. Voor zover wij althans kunnen nagaan, zijn er van de overige reizigers geen verslagen of dagboeken overgeleverd.

Van Buchels reisverslag is, samen met veel andere geschriften van zijn hand, bewaard gebleven in de universiteitsbibliotheek van Utrecht. Het is meer dan een eeuw geleden uitgegeven door de Italiaanse archiefvorser Rodolfo Lanciani, op verzoek van het Historisch Genootschap van Utrecht, maar het heeft nooit de belangstelling gekregen die het verdient.² Zelfs in de recente boeken over Van Buchel van Judith Pollmann en Sandra Langereis wordt het verslag zo goed als verzwegen.³

¹ De meest volledige beschrijving van het leven van Van Buchel is nog altijd de inleiding van Lambregt van Langeraad, in: Gisbert Brom en Lambregt A. van Langeraad, (eds.), *Diarium van Arend van Buchell*. Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap, derde serie, no 21, 1907, Amsterdam, Johannes Müller, 1907, pp. i t/m xciii.

² Rodolfo A. Lanciani, A. Buchellius. *Iter Italicum*. Rome, R. Società romana di Storia Patria, 1901; ook verschenen in drie afleveringen, in: *Archivio della R. Società romana di Storia Patria* 23 (1900), pp. 1-66; 24 (1901), pp. 49-63; 25 (1902), pp. 103-135.

³ Judith S. Pollmann, *Een andere weg naar God. De reformatie van Arnoldus Buchelius (1565-1641)*, Amsterdam, Bert Bakker, 2000; Sandra Langereis, *Geschiedenis als Ambacht. Oudheidkunde in de*

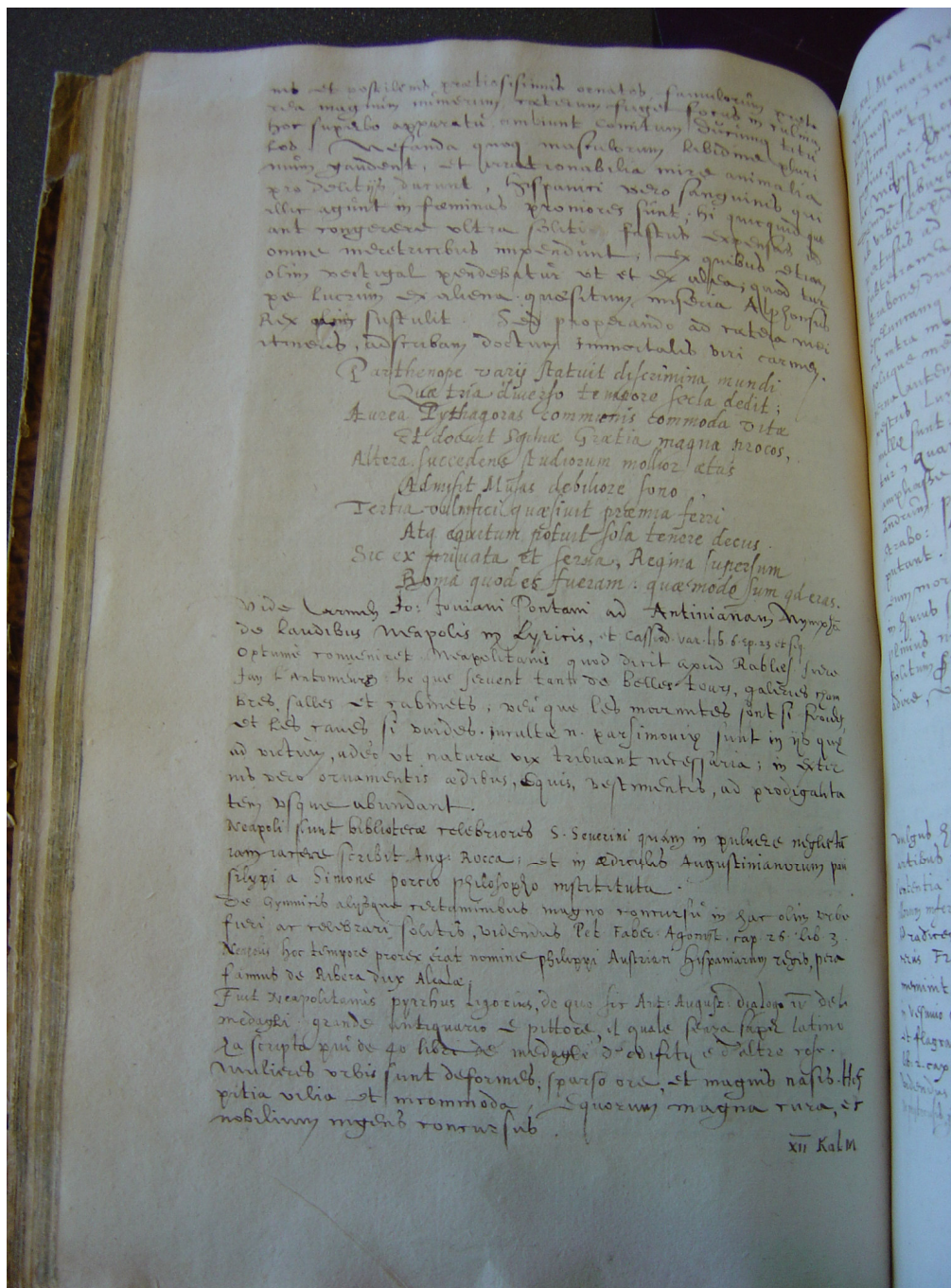

Fig.1 © Sjeff Kemper 2012.
Pagina uit het handschrift van Arnoldus Buchellius met het gedicht Neapolis van Scaliger.

Lanciani publiceerde het relaas in het tijdschrift van de (toen nog koninklijke) Romeinse Sociëteit voor Vaderlandse Geschiedenis en liet waarschijnlijk daarom grote delen weg die niet over Rome gaan, zonder aanduiding of opgaaf van redenen. Bovendien bevat Lanciani's afschrift diverse slordigheden en fouten. Een hernieuwde, volledige uitgave van het manuscript is dus gewenst, te meer ook omdat Lanciani vrij willekeurig was in zijn aantekeningen bij de tekst en hij al helemaal geen inleiding met informatie over de context toevoegde. Eén van de zaken in Van Buchels tekst die onmiddellijk opvalt, is zijn grote belezenheid. Het verslag wemelt

Gouden Eeuw: Arnoldus Buchellius en Petrus Scriverius, Hilversum, Verloren, 2001.

van de namen van auteurs aan wier werk hij informatie ontleende. Daarbij gaat het niet alleen om schrijvers uit de Romeinse Oudheid, zoals Livius, Plinius en heel veel anderen, maar ook om latere en eigentijdse auteurs, en zelfs om geleerden wier boeken pas verschenen nadat Van Buchel uit Italië was teruggekeerd. Voorbeelden daarvan zijn het boek van Angelo Rocca Camarinus over de Vaticaanse bibliotheek, dat in 1591 verscheen, en van Giulio Cesare de Solis over het ontstaan van steden over de hele wereld, in het bijzonder in Italië, dat zelfs pas in 1593 werd gepubliceerd. Dat bewijst dat Van Buchel tot lang na zijn terugkomst uit Italië de tekst van zijn verslag heeft bijgesteld en aangepast, maar sluit natuurlijk niet uit dat Van Buchel al tijdens zijn verblijf informatie heeft nagetrokken en ter plaatse gecontroleerd. Uit de boeken die Van Buchel heeft geraadpleegd blijkt hetzelfde als uit zijn observaties ter plaatse, namelijk dat zijn belangstelling vooral uitging naar geschiedenis en inscripties. Uiteraard was hij geïnteresseerd in de antieke Oudheid, maar hij besteedde ook veel aandacht aan meer recente geschiedenis. Dat blijkt wel uit het grote aantal grafmonumenten van pausen en geleerden die hij vermeldde en waarvan hij de opschriften kopieerde. Diverse malen verwees hij daarbij naar ‘mijn boekje met inscripties’, waarin hij blijkbaar alleen inscripties verzamelde, naar voorbeeld van vergelijkbare inscriptie-boeken als van Martinus Smetius (Maarten de Smet van Oostwinkel, ca. 1525-ca. 1578), die hij diverse malen noemde. Naar eigentijdse kunstwerken ging zijn belangstelling niet in de allereerste plaats uit, al negeerde hij ze niet volledig. Bij zijn bezoek aan de St Pieter en het Vaticaanse paleis in Rome noteerde hij bijvoorbeeld wel eigentijdse kunstwerken als ze interessante inscripties hadden, zoals het bronzen grafmonument van Paus Paulus III (1534-1549) van de hand van Guglielmo della Porta (voltooid in 1575) en de schilderijen in de Sala Regia (1563-1572), met gebeurtenissen uit de pauselijke geschiedenis en het zeer recente verleden. Aan de Sixtijnse kapel met de schilderijen van Michelangelo ging hij echter zonder nader commentaar voorbij.

Van Buchels verslag is een waardevol document. Niet alleen is het uniek voor de Nederlanden, maar ook in breder Europees verband is het heel bijzonder. Er zijn maar weinig geschriften die een zo goed beeld geven van wat er zien was in Italië en hoe men daarnaar keek en erop reageerde.

Er is-bij ons weten-alleen nog een verslag van de Duitse jurist Johann von Fichard, die in 1536 door Italië reisde, en van de Franse schrijver Michel de Montaigne, die zeven jaar vóór Van Buchel door Italië trok en voor een groot deel dezelfde plaatsen en monumenten bezocht.⁴ Opmerkelijk is, dat Montaigne in een aantal opzichten op dezelfde manier reageerde. Zo was ook hij meer geïnteresseerd in eigentijdse kunst dan in de kunst uit het begin van de 16de en de 15de eeuw. Net als Van Buchel liep hij door de Sixtijnse kapel zonder er veel woorden aan te besteden en was hij meer onder de indruk van de schilderijen in de Sala Regia. De eerstvolgende Nederlander na Van Buchel die een reisverslag schreef, was de Hoornse koopman Jan Martensz. Merens (1574-1642). Hij bezocht Italië in 1600 en ook hij liep in Rome de Sixtijnse kapel door om vol bewondering stil te staan in de Sala Regia.

⁴ Wij hebben nog niet de gelegenheid gehad om in de Herzog-August-Bibliothek in Wolfenbüttel het handschrift te bestuderen van Barthold von Gadenstedt (1560-1632), die tussen september 1587 en augustus 1589 door Italië reisde en daarvan uitvoerig verslag deed. Een samenvatting is gepubliceerd door K. Steinacker, *Ostfälische Kulturbeziehungen zu Italien im 16. Jahrhundert. Barthold von Gadenstedt's Italienreise 1587-1589*, Braunschweig, E. Appelhaus & co., 1941. Een goed algemeen overzicht van reizen naar Italië en beschrijvingen daarvan, biedt Ludwig Schudt, *Italienreisen im 17. und 18. Jahrhundert*. Römische Forschungen der Bibliotheca Hertziana, 15. Wenen / München, Schroll-Verlag, 1959.

Tot de vaste uitstapjes vanuit Rome behoorde een reis naar Napels, vanwege de rijke geschiedenis van de stad en de schoonheid van het omringende landschap.⁵ Maar het waren vooral de vele antieke monumenten die de Italië-reizigers aantrokken. Campanië was het Saint Tropez van de Romeinse Oudheid en was bezaaid met (overblijfselen van) antieke villa's, buitenhuizen aan het strand en rijkelui's steden. Bovendien waren er de plaatsen waar de voorgeschiedenis van Rome zich had afgespeeld, zoals Cumae, waar Aeneas voor het eerst voet op Italiaanse grond zette, de *Lacus Avernus* en de grot van de Sibille met wie Aeneas na zijn landing de onderwereld was binnengetreden. Met het werk van Vergilius in de hand kon men de plaatsen langsgaan die de stamvader der Romeinen had bezocht voordat hij de Tiber opvoer. Samen met Gerard Wijnberg van Montfoort, die hij in Rome had leren kennen, verliet Van Buchel op 7 februari 1588 de Eeuwige Stad voor een bezoek aan Napels.

Fig.2 Gezicht op Napels, ca. 1550. Ingekleurde houtsneede. Bron: afkomstig uit de 1572 editie van de *Cosmographia universalis* van Sebastian Münster.

Langs de Via Appia gingen zij naar het zuiden en via het antieke Capua (thans S. Maria Capua Vetere) bereikten zij Napels. Van Buchel was met de (middeleeuwse en recente) geschiedenis van de stad bekend door het dikke boek van Pandolfo Collenuccio, *Compendio de le istorie del Regno di Napoli*, dat sinds de eerste druk in

⁵ Voor bezoekers aan Napels in de 16de eeuw, zie Malcolm Letts, 'Some Sixteenth-Century Travellers in Naples', *The English Historical Review* 33/130, april 1918, pp. 176-96, en Beate Stock, 'Foreign Impressions of Neapolitan Art in the Sixteenth Century', in: *Renaissance and Reformation / Renaissance et Réforme* 24/4, 1988, pp. 273-90.

1539 bijna iedere drie jaar een herdruk beleefde en in 1572 ook in het Latijn verscheen. Of Van Buchel dit boek voor en tijdens zijn verblijf in Napels las of pas achteraf, toen hij terug was in Utrecht, valt uit zijn tekst overigens niet op te maken. De monumenten van Napels lijkt Van Buchel in belangrijke mate te hebben beschreven aan de hand van Pighius' *Hercules Prodicus*, maar ook hier is het niet duidelijk of hij zijn relaas wellicht niet achteraf heeft opgesteld. De *Hercules Prodicus* verscheen namelijk pas in 1587, in hetzelfde jaar waarin Van Buchel in de maand april afreisde naar Rome. Een andere belangrijke bron was de *Descrittione di tutta l'Italia* van Leandro Alberti, die Van Buchel gebruikte in de Latijnse vertaling uit 1567. Ook voor de beschrijving van andere steden maakte Van Buchel veelvuldig gebruik van dit werk, waaruit hij sommige passages letterlijk overnam. Zoals gebruikelijk ging Van Buchels belangstelling ook in Napels vooral uit naar grafmonumenten en inscripties. Voor deze laatste gebruikte hij de *Inscriptiones antiquae* van de al eerder genoemde Smetius, maar ook hier stuiten we op een probleem. Dit werk was in 1565 al wel klaar in manuscriptvorm (thans in de Universiteitsbibliotheek van Leiden; een presentatie exemplaar voor kardinaal Rodolfo Pio da Carpi bevindt zich nu in de Biblioteca Nazionale in Napels), maar een gedrukte uitgave verscheen pas in 1588 (verzorgd door Justus Lipsius). Misschien was Van Buchel bekend met een manuscript, maar waarschijnlijker lijkt toch dat hij de informatie pas achteraf vanuit een gedrukte editie in zijn aantekeningen heeft opgenomen.

Wat Van Buchel over de stad Napels te melden heeft, wijst op een kort bezoek (13-18 februari) dat onvoldoende tijd bood om rustig rond te kijken en uit te zoeken wat werkelijk de moeite van het bestuderen en beschrijven waard was. Uiteraard ontkwam hij er niet aan om de grote burchten-Castel Nuovo, Castel Capuano en Castel Sant'Elmo-te vermelden, maar de informatie die hij erover geeft is vooral van historische aard en dus grotendeels aan boeken ontleend. Men kan zich zelfs afvragen of hij het Castel Nuovo-dat toen net als nu één van de belangrijkste bezienswaardigheden van de stad was-wel goed heeft kunnen bekijken.

Fig.3 De haven van Napels met Castel Nuovo en de grote pier, zoals afgebeeld op de zgn. Tavola Strozzi (±1470) in het Museo di San Martino. Bron: Giulio Pane, *La Tavola Strozzi tra Firenze e Napoli*.

Van Buchel maakt namelijk alleen 'indirect', via een aantal versregels van Georg Fabricius (1516-1571), melding van de prachtige toegangspoort uit de 15de eeuw, met de antiek aandoende sculpturen die het bewind van het huis Aragon verheerlijken, en de bronzen deuren die de daden van Ferrante I van Aragon (1458-1494) uitbeelden. Hij schijnt ze zelf niet te hebben gezien. Dat komt waarschijnlijk doordat er vanaf 1492 bastions rondom het Castel waren opgetrokken, die het bouwwerk moeilijk

zichtbaar en benaderbaar maakten (deze bastions zijn aan het begin van de 20ste eeuw gesloopt).

Fig.4 © Sjef Kemper 2012. Castel Nuovo met de triomfboog van Koning Alfonso.

Fig. 5 © Sjef Kemper 2012. Het Castel dell' Ovo met op de achtergrond de Vesuvius.

Fig. 6 © Sjef Kemper 2012.
Bronzen paneel van de deuren van Guglielmo lo Monaco van Castel Nuovo.

Van Buchel lijkt zelfs geen poging te hebben ondernomen (of heeft onvoldoende tijd gehad) om persoonlijk een kijkje te nemen. Ook bij zijn vermelding van een aantal bekende kerken in het centrum van de stad kan men vermoeden dat hij ze voor de volledigheid in zijn verslag heeft opgenomen, zonder dat hij ze van binnen heeft gezien. Zo vermeldde hij zonder nadere bijzonderheden de kerken van S. Lorenzo Maggiore, S. Chiara, S. Domenico Maggiore, de Chiesa dell'Annunziata, S. Anna dei Lombardi ('*Templum Oliveti Montis*'), de Certosa di S. Martino ('*Templum Carthusianorum*') en heel terloops de dom ('*Summum*'), hoewel in al deze kerken

volop bijzondere (graf)monumenten en interessante inscripties te zien waren. In de S. Anna dei Lombardi, bijvoorbeeld, heeft hij de prachtige *Bewening van Christus* gemist, die bestaat uit een groep van acht personen rondom het lijk van Christus, uitgevoerd in terra cotta door Guido Mazzoni. In de S. Domenico Maggiore had hij zijn hart kunnen ophalen aan de grafmonumenten en inscripties in de kapel van de Carafa di Conti en de Cappelone del Crocefisso. Overigens vermeldde Van Buchel wel-geheel in de lijn van zijn belangstelling-dat de S. Domenico Maggiore was voorzien van een bibliotheek met een groot aantal boeken van Giovanni Pontano (1426-1503), maar ook hier is hij waarschijnlijk niet binnen geweest.

Fig. 7 © Sjef Kemper 2012. De gevel van de S. Paolo Maggiore met de zuilen van de Dioskourtempel.

Fig. 8 © Sjef Kemper 2012. Castel Sant' Elmo torent hoog uit boven Napels.

Tegelijkertijd moet Van Buchel ook attent zijn geweest op informatie uit andere bronnen dan historische boeken, want hij wist correct te melden dat drie maanden vóór zijn bezoek de bliksem was ingeslagen in de kruitkamer van Castel Sant' Elmo. Ook had hij oog voor locale en alledaagse zaken, zoals de gewoontes van de adel, de lelijke (*deformes*) vrouwen met hun vlekkerige gezichten en grote neus, de smerige herbergen en de plaatselijke gewoonte dat men in een taveerne (*taberna*) alleen kon eten en niet overnachten. Bij de haven viel hem op dat sommige slaven in het gezicht waren gebrandmerkt en wist hij letterlijk de wet te citeren, waarmee keizer Constantijn de Grote dit had verboden, omdat het menselijke gelaat is geschapen naar Gods aangezicht.

Om een indruk te geven van Van Buchels reisverslag is zijn beschrijving van Napels – met een Nederlandse vertaling – aan dit artikel toegevoegd. Het is een korte, maar karakteristieke *pars pro toto* van zijn volledige verslag. In de komende jaren hopen de auteurs van dit artikel een complete vertaling te verzorgen, voorzien van commentaar.⁶

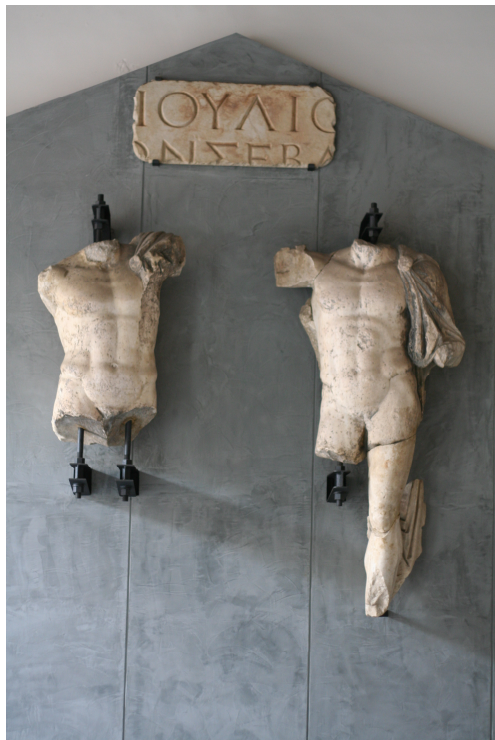

Fig. 9 © Sjef Kemper 2012. De beelden van de Dioskouren en een deel van de Griekse inscriptie in het Museo Nazionale Archeologico te Napels.

Fig. 10 De tempel van de Dioskouren, thans kerk van S. Paolo Maggiore. Houtsnede uit de zgn. *Cronaca di Partenope*, een uitgave uit 1526 van een tekst uit ca. 1380.

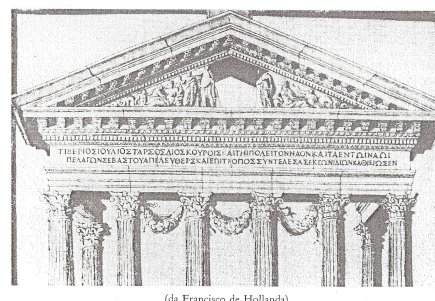

Fig. 11 Fronton van de tempel van de Dioskouren op een afbeelding van Francisco de Holanda uit het midden van de 16^e eeuw. Bron: E. Miranda, *Iscrizioni greche d'Italia*.

⁶ In het kader van een volledig becommentarieerde uitgave en vertaling van het reisverslag van Buchel hebben de auteurs al de volgende artikelen gepubliceerd: 'Historiam hanc diu quaesitam invenire non potui: Aernout van Buchel op het Capitool en bij de Engelenburcht', in: M. van Egmond, B. Jaski & H. Mulder (eds.), *Bijzonder onderzoek. Een ontdekkingsreis door de bijzondere collecties van de Universiteitsbibliotheek Utrecht*, Utrecht, Universiteitsbibliotheek, 2009, pp. 48-55; "'Iacet in colle..." Siena in een beschrijving van Aernout van Buchel (1588)', in: *Frons. Blad voor Leidse Classici* 30/3 (Lustrum editie: *De Bestendigheid van de Klassiek Oudheid*), juni 2010, pp. 41-52; 'La visione di Roma dell'olandese Arnoldus Buchellius (dicembre 1587)', in: *Studi Umanistici Piceni*, 31, 2011, pp. 187-198; 'Responding to Tomb Monuments. Meditations and Irritations of Aernout van Buchel in Rome (1587 - 1588)', in: C. Brusati, K.A.E. Enenkel en W.S. Melion (eds.), *The Authority of the Word. Reflecting on Image and Text in Northern Europe, 1400-1700* (Intersections. Interdisciplinary Studies in Early Modern Culture, 20), Leiden / Boston, Brill Publishers, 2012, pp. 534-558. Ter perse is: "'Where the gate drips near the Vipsanian Columns". Aernout van Buchel Gathering Information on the Culture and History of Rome', in: *Fragmenta. Journal of the Royal Netherlands Institute in Rome*.

Appendix

Iter Neapolitanum

Tum ad ipsa suburbia Neapolis properavimus, villis praetoriisque sumptuosissimis ornatissima, et ipsam hora pomeridiana tertia intravimus urbem, ingressique tabernam comedimus farcimina Neapolitana, vinumque optimum cuius ager Campanus, ut iam dixi, fertilissimus, cumque essemus saturi, iubemur more Neapolitano nobis quaerere aliud hospitium ad quiescendum.

XIV. Neapolis antiqua sane civitas et illustris. Solinus Parthenope inquit, a Parthenopes seirenis sepulcro, quam Augustus postea Neapolim esse maluit. Lycophron tamen, qui ante Augustum vixit temporibus Ptolomei Philadelphi, Neapolitanos singulis annis ad tumulum Parthenopes faces tulisse refert a Cumanis conditam, ac de Parthenopes sepulcro ibidem invento nominatam. Qui deinde veriti ne propter eius frequentiam Cumae desererentur diruerunt, sed pestilentia vexati compulsi fuere restaurare, unde eam Neapolim ut novam civitatem vocavere.

Hodie est urbs nobilis ad mare Tyrrhenum Regnique caput, quam Aeneas Silvius sic describit: 'Neapolim vidi urbem splendidam, salubritate aeris, portu, templis, aedibus' &c.⁷ (vid. lib. II ad Panorm.).

Inscriptiones in hac urbe quarum meminit Smetius .XLVI. Bibliothecae hic sunt, inter quas praecipua S. Dominici, in qua libri multi Iohannis Pontani, ab Eugenia, eius filia, dicati, ubi pulpita plena .LXV. Vide Laurentium Scradæum De mon. Ital. lib. 2.

XV. Interea tota lustramus in urbe

Quicquid erat dignum spectatu, maxime templa,

Inter quae sacra est Laedeis fratribus aedes.

De templo Castorum marmoreo quaedam scripsit Pigijs (in Hercule Prodic.) ubi et graeca inscriptio quae indicat temporibus Tiberii exstructum. Inscriptio vero graece est facta quae popularis Neapolitanorum lingua quare et in fragmento Petroniano vocatur Graeca urbs. Est non procul templum Laurentianum, cui adstat forum, in quo famuli prostant dominumque quaerunt, veniuntque proxenetae et conquisitores famulorum et ad dominos deducunt expectantes, ac de salario agunt. Sunt praeterea templa D. Clarae, D. Dominici et Summum cum D. Mariae Annuntiatae, quae ut celebriora, per Pighium sunt descripta, quemadmodum hospitium D. Mariae templo proximum amplissimum, in quo et puellae educantur expositae, quae tandem honesta cum dote nuptui collocantur, quarum ultra 900 se vidisse refert Spigelius.

Inspicimus veterum sedem et penetralia regum,

Quattuor excelsis munitam turribus arcem

Aeratasque intus inscriptas carmine valvas,

Hostem ut Troianis Fernandus fuderit arvis.

Castrum Novum ante trecentos amplius annos exstructum est, fratre D. Ludovici Francorum regis Carulo primo Neapolis rege et Andium comite. Instauravit Alphonsus Arragonius, quemadmodum ille et expurgavit fontes publicos dispersosque reduxit, vias convulsas nigra silice stravit. Hoc vero nunc inter fortissima totius Italiae propugnacula numeratur. Est et Capuanum ad portam eiusdem nominis in fine viae

⁷ Op deze manier ('&c. ') geeft Lanciani aan dat hij regels uit het manuscript heeft weggelaten. Hij laat soms echter ook zonder enige verwijzing grotere delen van het handschrift weg. De hier geboden Latijnse tekst berust op een collationering van het origineel; de fouten van Lanciani zijn stilzwijgend verbeterd. De door Lanciani weggelaten tekstgedeelten zijn niet aangevuld.

Laurentianae, nunc consiliis habendis attributum, vulgo Vicariam vocant, a Carolo, ni fallor, V imperatore, in hunc est usum translatum. Adstat carcer publicus, sed est et alius prope Castrum Novum recentior. Praeterea aliud est Ovi nominatum a forma, id scopulo cui Myagra nomen impositum olim a Guilielmo III Normanno, unde et Normannicum deinde vocatum fuit. Praeter haec castellum Santemerense, in rupe moenibus urbis imminente, a Carolo V munitum, quod superiori anno, mense decembrio, fulmine, quod pulverem tormentarium incenderat, totum conflagravit, totius civitatis ingenti metu, quod terra dehiscere videretur, absumptis non paucis praesidiariis militibus, nunc denuo restauratur. Tria haec castra perpetuo praesidio Hispanico tenentur. Cultiores ego milites si arma, si vestes moresque militares inspicias, non vidi.

XVI. Hinc concessus Neapolitanae nobilitatis, Leander curias vocat, et quattuor has enumerat: Capuanam, Nidensem, Montanam, D. Gregorii. Facius vero quinque esse refert, quo principes, duces, marchiones omnesque caeteri ordines ad consultandum communiter de rebus publicis conveniunt. Dein vidimus insignem portum, tot navibus aptum. Hic portus amplissimus, a tempestate est praemunitus aggere latissimo, per quingentos plus minus a littore passus in mare brachii incurvi forma procurrens. Per medium aggerem fons aquae dulcis ab urbe tubis subterraneis deductus, in capite molis solet erumpere: cuius crater est marmoreus. Hic naves omnis generis infinitae stabant, ubi videre erat ingens numerus nauticorum servorum a barbaris captorum. Aderant et alii qui ob maleficio ad remum damnati dicebantur, nonnulli etiam stipendio ad opus nauticum conducti erant. Servorum plerique in facie erant notati, ne fugerent, quod legibus tamen nostris per Constantinum imperatorem prohibitum, quo facies, quae ad similitudinem pulchritudinis est coelestis figurata, minime maculetur. Fugitivi etiam compedibus ferreis vinciebantur. Sed ne sim longior, tamen quae ab aliis scripta sunt monstrabo. Et Pigius de Neapolis antiquitate, soli fertilitate, situ, erga populum Romanum fidelitate, schola philosophica, doctorum virorum concursu, restauratione, antiquis reliquiis, templis D. Clarae, D. Dominici, Oliveti Montis, Summi, D. Mariae, Carthusianorum, castris, portu, promontoriis, nauticis rebus, equiliis, hortis, suburbanis, aquis affatim, quorum etiam Leander amplam facit mentionem. Aedes prae ceteris amplissimas vidi ducis Gravinensis, palatiaque nobilium principum infinita, unde non sine ratione vocatur vulgo La gentile.

Urbem irrigat Sebethrus fluviolus, qui viciatim per urbis vias transcurrens, omnes fere usus Neapolitanis praestat. Huius meminere Virgilius, Statius, Columella et marmor antiquum ibi repertum, quod tali notatur epigrammate:

P. Mevius Eutychiis aediculam restituit Sebetro.

Est via Toletana, larga longaque, ad cuius caput ad Castrum Novum est area planissima, ubi hisce bacchanaliis vidi summam circulatorum copiam. Hi larvati comoedias agebant, ridiculosque ludos quibus populum convocabant, ut melius suas quisquilias, pasillos, aquam odoriferam et similia nugamenta venderent.

XVII. Cum praeter aedes Carafforum ad viam Laurentianam properarem, de hac celeberrima familia quaedam addere volui. Dedit nam haec maximos viros, inter quos Paulum IV pontificem Romanum, qui Ioannes Petrus Theatinus ante pontificatum dictus, qui Marcello II successit &c.

Est hic academia celebris, ab imperatore Frederico secundo instituta.⁸
Produxit autem haec civitas omni tempore viros ingenio claros, inter quos fuere:
Statius Pampinius, poeta nobilis, Iacobus Zannazarius &c.

De regimine urbis pauca addam; ab initio libera urbs, dein socia fidelis
Romani imperii &c.

Nunc pauca de moribus dicenda. Et inprimis Neapolitanorum praecipua est
nobilitas equis armisque dedita, at familiari victu parca; plerique nam nobilium
equos alunt praeferones antilenis et postilenis praetiosissimis ornatos, famulorum
praeterea magnum numerum, caeterum friget focus in culina, hoc superbo apparatu
ambiunt comitum ducumque titulos. Nefanda quoque masculorum libidine plurimum
gaudent, et irrationabilia mire animalia pro delitiis ducunt. Hispanici vero sanguinis
qui illic agunt in foeminas proniores sunt. Hi quicquid queant congerere ultra soliti
fastus expensas id omne meretricibus impendunt, ex quibus etiam olim vectigal
pendebatur ut ex alea, quod turpe lucrum ex aliena quaesitum miseria Alphonsus rex
olim sustulit. Sed properando ad caetera mei itineris, adscribam doctum immortalis
viri carmen:

Parthenope varii statuit discrimina mundi
Quae tria diverso tempore secla dedit;
Aurea Pythagoras communis commoda vitae
Et docuit Sophiae Graetia magna procos &c.

(Vide carmen Io. Ioviani Pontani ad Antinianam Nympham de laudibus Neapolis in
Lyricis, et Cassiod. Var. lib. 6, ep. 23 et seq.). Mulieres urbis sunt deformes, sparso
ore, et magnis nasis. Hospitia vilia et incommoda, equorum magna cura, et nobilium
ingens concursus.

XII kal. mart. Exeuntes urbem, vidimus, non procul, montem Vesuium, morte C. Plinii
celebratum, variisque incendiis luctuosum. Summanum quoque vocatum, a summa
vini nobilissimi atque optumorum fructuum abundantia, ut vult Pigius, qui hunc
plenius describit, quemadmodum et Leander ac Munsterus, et ante hos uterque
Plinius.

De reis naar Napels

13 februari 1588

Wij haastten ons toen naar de feitelijke voorsteden van Napels, rijk getooid met
villa's en dure paleizen. Tegen drie uur in de middag betraden wij de stad zelf. Wij
gingen een taverne in, waar wij Napolitaanse worstjes aten en een uitstekende wijn
dronken uit het gebied van Campanië dat, zoals ik al gezegd heb, uitermate
vruchtbaar is. Toen wij ons zat gegeten hadden, moesten wij, zoals in Napels de
gewoonte is, naar een andere herberg uitkijken waar wij konden slapen.

14 februari

Napels is een heel mooie en oude stad. Solinus⁹ zegt dat de oorspronkelijke naam
Parthenope was (naar het graf van de Sirene Parthenope), maar Augustus wilde later
dat het Neapolis werd. Lycophron¹⁰ echter, die vóór Augustus leefde ten tijde van

⁸ Tussen haakjes geeft Lanciani hierna in de tekst de volgende uitleg: (c. m. anno 1226 in odium Bononiensium).

⁹ C. Solinus, schrijver van *De mirabilibus mundi*, ca. 250 na Chr.

¹⁰ De Griekse dichter Lycophron van Chalcis leefde in de derde eeuw voor Christus. Zijn meeste werken zijn verloren gegaan, maar zijn gedicht *Alexandra* is behouden gebleven.

Ptolemaeus Philadelphus, vertelt dat de Napolitanen vroeger elk jaar fakkels droegen naar het graf van Parthenope en dat de stad door de inwoners van Cuma was gesticht. De stad zou haar naam te danken hebben aan het aldaar gevonden graf van Parthenope. De inwoners van Cuma werden vervolgens bang dat hun stad leeg zou raken door die grote toestroom naar Napels en hebben haar verwoest. Door een uitbraak van de pest waren zij gedwongen de stad weer opnieuw op te bouwen en zo komt het dat zij haar *Neapolis*, als het ware ‘Nieuwe Stad’ genoemd hebben.

Vandaag de dag is het een luxe stad die, gelegen aan de Tyrrheense zee, de hoofdstad van het rijk is. Aeneas Silvius beschrijft haar als volgt: ‘Ik heb Napels gezien, een stad die schittert door de gezonde lucht, de haven kerken, gebouwen, enz’ (zie boek 2, bij Panormita).¹¹

Smetius¹² vermeldt van deze stad 46 inscripties. Er zijn hier ook bibliotheken, waaronder die van de San Domenico [Maggiore] waarin veel boeken van Johannes Pontanus,¹³ geschenken door zijn dochter Eugenia. Vijfenzestig volle boekenkasten staan er. Zie Laurentius Scradæus, *De monumentis Italiae*, boek 2.¹⁴

15 februari

Intussen bekijken wij in de hele stad

Wat er de moeite waard is om te bekijken, kerken vooral,
Waaronder de tempel die gewijd is aan de Ledaeische broers.¹⁵

Pighius heeft (in de *Hercules Prodicus*)¹⁶ het een en ander geschreven over de in marmer opgetrokken tempel van de Castores, waarop een Griekse inscriptie staat die aangeeft dat hij ten tijde van Tiberius is opgericht.¹⁷ De inscriptie is in het Grieks gesteld omdat dat de voertaal was van de Napolitanen. Vandaar ook dat het ‘de Griekse stad’ heet in het fragment van Petronius.¹⁸ De kerk van San Lorenzo

¹¹ Enea Silvio Piccolomini (1405-1464, in 1458 gekozen tot paus Pius II.) Van Buchel verwijst naar een uitgave van gezegden en daden van koning Alfonso de Grootmoedige van Aragon, samengesteld door Antonio Panormita (1394-1471), aangevuld en becommentarieerd door Enea Silvio Piccolomini. Oorspronkelijk was dit boek verschenen te Bazel in 1538, maar er verscheen een nieuwe, uitgebreide editie in 1585: *De dictis & factis Alphonsi regis Aragonum et Neapolis, libri quatuor Antonii Panormitæ: cum respondentibus regum ac principum illius ætatis, Germanicorum potiss. dictis & factis similibus, ab Aenea Sylvio collectis: & scholiis Iacobi Spiegelii (...) Editæ studio Davidis Chytræi*. Waarschijnlijk is de editie die zich thans in de UB van Utrecht bevindt (uitgegeven in Wittenberg; andere exemplaren zijn echter uitgegeven in Rostock) afkomstig uit het bezit van Van Buchel.

¹² Maarten de Smet van Oostwinkel, auteur van *Inscriptionum antiquarum quæ passim per Europam liber. Accessit Auctarium a Iusto Lipsio*, Leiden, 1588.

¹³ Giovanni Gioviano Pontano, Italiaans schrijver en geleerde (1426-1503) aan het hof van Alfonso de Grootmoedige en Ferrante I van Aragon in Napels.

¹⁴ Lorenz Schrader, *Monumentorum Italiae, quæ hoc nostro sæculo & a Christianis posita sunt libri quattuor* ..., Helmstadt, 1592.

¹⁵ Citaat afkomstig uit Georg Fabricius, *Iter romanum secundum, ad Leonardum Badehornum*, Bazel, 1560.

¹⁶ Stephanus Vinandus Pighius (Steven Wynkens uit Kampen), *Hercules Prodicus, seu principis iuventutis vita et peregrinatio* ..., Antwerpen, 1587.

¹⁷ Deze ‘tempel van de Castores’ was ten tijde van Van Buchels bezoek in ombouw tot een kerk, S. Paolo Maggiore. De gevel van de tempel werd daarbij gehandhaafd, maar is tijdens een aardbeving in 1688 ingestort. Nu resten er alleen nog enkele zuilen van. Van Buchel veronderstelt, waarschijnlijk op grond van de eerste naam op het fries, dat de inscriptie naar keizer Tiberius verwijst. Er staat echter dat de tempel is opgericht door Tiberius Julius Tarsus, een vrijgelatene van Augustus.

¹⁸ *Satyricon* 81.3. Dat het om Napels zou gaan werd voor het eerst beweerd door Janus Dousa (Jan van der Does) uit Leiden in 1583 (*Preacidanea* 1.2.8, p. 24-25, ed. Joh. Paets). Van der Does vertelt hierbij dat hij de suggestie kreeg van Justus Lipsius, het ‘commune Academiae nostrae oraculum’, die hem wees op Tacitus, *Annales* 15.33. Keizer Nero durfde volgens Tacitus niet in Rome te beginnen met zijn optreden als zanger en koos daarom voor Napels: ‘Non tamen Romæ incipere ausus, Neapolim quasi Græcam urbem delegit.’

(Maggiore) is er niet ver vandaan en ligt aan het marktplein waar de dagloners hun diensten te koop aanbieden en een meester zoeken. Er komen daar makelaars en slavenhandelaren, die de wachtende slaven aan meesters helpen en over hun vergoeding onderhandelen. Bovendien zijn er nog de kerken van S. Chiara, S. Domenico en de Dom met de S. Maria Annunziata.¹⁹ Zij zijn allemaal, omdat zij nu eenmaal wat bekender zijn, door Pighius beschreven. Daaronder valt ook het enorme weeshuis naast de S. Maria Annunziata, waar te vondeling gelegde meisjes opgevoed worden met de bedoeling dat zij later, voorzien van een bruidschat, uitgehuwd kunnen worden. Spiegel²⁰ meldt dat hij er 900 gezien heeft.

Wij bekeken de zetel der Ouden en het binnenste van het paleis,²¹
De burcht die versterkt is met vier hoge torens,
En de deuren daarbinnen van brons, met inscriptie van verzen
Hoe Ferrante de vijand van de Trojaanse velden²² verdreef.²³

Het Nieuwe Kasteel²⁴ werd meer dan driehonderd jaar geleden gebouwd onder de heerschappij van Karel I, koning van Napels en hertog van Anjou (de broer van de heilige Lodewijk, de Franse koning). Alfonso van Aragon heeft het gerestaureerd, zoals hij ook de openbare bronnen heeft gereinigd en de kapotte waterleidingen heeft hersteld. Ook heeft hij de straten die vol kuilen zaten, met zwarte steen laten bedekken. Het kasteel wordt nu tot de sterkste vestingen van heel Italië gerekend. Er is ook een Capuaans kasteel dat bij de gelijknamige poort ligt aan het eind van de Via Laurentina,²⁵ nu in gebruik voor vergaderingen. Het heet in de volksmond de 'Vicaria' en heeft zijn huidige functie gekregen, als ik mij niet vergis, van keizer Karel V. De staatsgevangenis bevindt zich ernaast, maar er staat ook nog een nieuwere bij het Nieuwe Kasteel. En dan is er nog een vesting die Kasteel van het Ei heet en deze naam te danken heeft aan zijn vorm. Het ligt op een klip die indertijd door de Normandiër Willem III²⁶ Myagra²⁷ genoemd werd. Deze heet daarom nu de Normandische. Bovendien is er dan nog de Vesting van Sant'Elmo, hoog boven de muren van de stad op een rots. Keizer Karel V heeft deze versterkt. Vorig jaar december²⁸ is de vesting totaal uitgebrand doordat de bliksem was ingeslagen in de kruitvoorraad. Er heerste grote angst in de stad omdat het leek of de aarde openscheurde en er zijn heel wat soldaten van de wacht omgekomen. De vesting wordt nu gerestaureerd. Deze drie vestingen worden bemand door een permanente

¹⁹ Tegenwoordig de Chiesa dell'Annunziata.

²⁰ Van Buchel verwijst hier naar de aantekeningen van Jacobus Spiegelius (Jakob Spiegel, Sélestat 1483-1547) bij de collectie van gezegden en daden van koning Alfonso de Grootmoedige, die was samengesteld door Antonio Panormita en Enea Silvio Piccolomini (zie hierboven, n. 11). De mededeling van Spiegel bevindt zich op p. 263.

²¹ 'Penetralia regum' is een citaat uit het tweede boek van de *Aeneis* van Vergilius (vs. 484). In dit geval slaat 'paleis' op het Nieuwe Kasteel ofwel Castel Nuovo.

²² 'Trojaanse velden' slaat niet op het Troje van Homerus, maar op het plaatsje Troia nabij Foggia in Apulië, waar Ferrante I van Aragon in 1462 een belangrijke veldslag leverde.

²³ Deze versregels zijn afkomstig uit het al eerder genoemde *Iter romanum secundum* van Georg Fabricius (zie n. 15). Ze slaan op de bronzen deuren van het Castel Nuovo, die zijn gegoten (1474-1475) door Guglielmo lo Monaco en gedecoreerd met uitbeeldingen en verklarende inscripties van de daden van Ferrante I van Aragon. De tekst op de deuren wordt gedeeltelijk door Fabricius gereproduceerd in zijn gedicht.

²⁴ Meestal Castel Nuovo genoemd.

²⁵ De huidige Via dei Tribunali.

²⁶ Van Buchel bedoelt waarschijnlijk de Normandische koning Willem I (de Slechte: 1154-1166).

²⁷ Deze klip had oorspronkelijk een Griekse naam: Megaris. Deze naam is in het Italiaans Meagro geworden en door Van Buchel blijkbaar verbasterd tot Myagra.

²⁸ 1587.

Spaanse wacht. Ik heb nergens zulke beschaafde soldaten gezien, als ik tenminste af mag gaan op de wapens, de kleding en de manieren.

16 februari

En dan nu over de bijeenkomsten van de adel van Napels. Leander noemt ze *curiae* en somt er vier op: *Capuana*, *Nidensis*, *Montana* en die van de heilige Gregorius.²⁹ Facius³⁰ zegt echter dat het er vijf zijn. De prinsen, hertogen, markiezen en alle overige standen komen allen hierheen om gemeenschappelijk over staatszaken te beraadslagen. Vervolgens zagen wij de prachtige haven die voor heel veel schepen geschikt is. Deze zeer grote haven biedt bescherming tegen stormen door een hele brede pier die zich vanaf de kust als een gekromde arm over meer dan vijfhonderd passen³¹ in zee uitstrekt. In het midden van die pier loopt vanaf de stad een ondergrondse waterleiding met drinkwater, die aan het hoofd van de pier naar boven komt: het bekken is van marmer. Hier lagen oneindig veel verschillende schepen en je kon een geweldig aantal zeelui zien die, gevangen genomen door de barbaren, in slavernij geraakt waren. Er waren ook anderen, van wie gezegd werd dat zij vanwege een misdaad tot de roeiriemen veroordeeld waren, en weer anderen waren tegen betaling als zeeman geworven. Van de slaven hadden de meesten op hun voorhoofd een brandmerk om te voorkomen dat zij zouden vluchten. Bij ons is dat al verboden sinds keizer Constantijn, die wilde dat het menselijk gelaat, dat naar het voorbeeld van de hemelse schoonheid geschapen is, absoluut niet geschonden zou worden.³² Slaven die vluchtgevaarlijk waren hadden zelfs ijzeren voetboeien. Ik wil nu niet teveel uitweiden, maar wel wil ik laten zien wat door anderen beschreven is. Immers, Pighius schrijft uitputtend over de ouderdom van Napels, de vruchtbaarheid van de grond, de locatie, de trouw jegens het Romeinse volk, de filosofenschool, de toeloop van geleerden, het herstel, de oudheden, de kerken van S. Chiara, S. Domenico (Maggiore), Monte Oliveto,³³ de Dom, S. Maria,³⁴ de Karthuizers,³⁵ en de kastelen, de haven, de kapen, scheepsaangelegenheden, ruiterswezen, tuinen, voorsteden, en watervoorziening, zoals ook Leander uitgebreid doet. Vooral het huis van de Hertog van Gravina³⁶ maakte indruk op mij, en de overige ontelbare *palazzi* van de edelen, waarom de stad niet ten onrechte 'la gentile' genoemd wordt.

De stad wordt bevoloed door het riviertje de Sebethrus die, door de afzonderlijke wijken van de stad stromend, voor de Napolitanen bijna voor alle doeleinden geschikt is. Vergilius, Statius, Columella maken er melding van en ook een oude steen die daar gevonden is, met de volgende inscriptie:

²⁹ Leandro Alberti, *Descrittione di tutta Italia*, Bologna, 1550. Van Buchel heeft gebruik gemaakt van de Latijnse uitgave uit 1567 (Keulen), *Descriptio totius Italiae*. Bij het overnemen van informatie over de vier *curiae* heeft hij overigens een kleine verschrijving gemaakt: Alberti noemt de vierde *curia* St Georgius, Van Buchel heeft daarvan gemaakt: St Gregorius.

³⁰ Bartholomaeus Facius (Bartolomeo Fazio, ca. 1400-1457). Van Buchel verwijst naar diens *De rebus gestis ab Alphonso primo Neapolitanorum rege*, dat in 1560 (Lyon) voor de eerste maal in druk was verschenen.

³¹ Ongeveer 150 meter.

³² Dit bevel is opgenomen in de *Codex Theodosianus*, IX, 40.2. Van Buchel verwijst in de kantlijn naar een passage uit het werk van Lipsius.

³³ S. Anna dei Lombardi.

³⁴ Waarschijnlijk bedoelt Van Buchel de al eerdergenoemde S. Maria Annunziata (Chiesa dell' Annunziata).

³⁵ Certosa di S. Martino.

³⁶ Palazzo Gravina, Via di Montoliveto 3.

P[ublius] Maevius Euty chius heeft het tempeltje voor Sebetrus gerestaureerd.³⁷

Dan is er nog de Via Toledo, breed en lang, en aan het einde ervan bij het Nieuwe Kasteel is een heel groot plein waar ik voor deze feesten³⁸ een enorme menigte omstanders heb gezien. Zij voerden daar met maskers komedies op en deden komische spelletjes waarmee zij het volk lokten. Zo konden zij beter hun kleinigheden, snuisterijtjes, geurwater en dergelijke rommeltjes verkopen.

17 februari

Omdat ik op weg naar de Via Laurentina langs het huis van de Carafa-familie³⁹ liep, wil ik hier een aantal zaken over deze zeer beroemde familie toevoegen. Zij heeft namelijk mannen van groot formaat voortgebracht, zoals paus Paulus IV,⁴⁰ die voor zijn pontificaat Gianpietro van de Theatijnse Orde heette, de opvolger van Marcellus II, &c.

Er is ook een beroemde universiteit die door keizer Frederik II is gesticht (in het jaar 1226⁴¹ als concurrent voor de Universiteit van Bologna). Deze stad heeft altijd mannen voortgebracht die beroemd zijn om hun intellect, zoals de beroemde dichter Statius Pampinius,⁴² Jacobus Sannazarius⁴³ &c.

Ik voeg enkele details toe over de wijze van bestuur: vanaf het begin was het een vrije stad, vervolgens werd zij een trouwe bondgenoot van de Romeinse staat, &c.

Nu moet er nog iets over de zeden gezegd worden. De Napolitaanse adel is vooral verslingerd aan paarden en wapens en geeft verder weinig uit aan levensonderhoud. De meeste edelen houden toppaarden die versierd zijn met de kostbaarste teugels en staatriemen. Zij hebben bovendien een groot aantal dienaren, maar intussen is het fornuis in de keuken koud. Met dit trotse showgedrag jagen zij op de titels van hertog of graaf. Bovendien zijn zij vooral verzot op de afschuwelijke mannenliefde en beschouwen zij de gekste dieren als lekkernij. Degenen die daar leven en Spaans bloed hebben zijn meer gericht op de vrouwen. Zij geven alles wat zij bij elkaar kunnen schrapen, na aftrek van wat zij nodig hebben voor hun hoge levensstandaard, tot de laatste cent uit aan prostituees. Vroeger werd daar belasting op geheven, net als op het dobbelen, maar omdat dit een smerig gewin was uit de ellende van een ander heeft koning Alfonso deze al lang geleden afgeschaft. In de haast om de rest van mijn tocht te beschrijven, voeg ik nog snel een knap gedicht van een onsterfelijk man⁴⁴ toe:

³⁷ In de Oudheid heette het riviértje Sebethus (dus zonder r); tegenwoordig heet het Maddalena. De inscriptie dateert uit de vroege keizertijd: CIL X 1480. De huidige locatie van de steen met de inscriptie is onbekend.

³⁸ Op 16 februari werd in Napels het feest gevierd van S. Giuliana van Cuma, die in het gebied van Campanië grote verering genoot.

³⁹ Er stonden verscheidene paleizen van de familie Carafa in Napels. Waarschijnlijk bedoelt Van Buchel het Palazzo Carafa di Maddaloni, Via S. Biagio dei Librai 121.

⁴⁰ Paus van 1555 tot 1559.

⁴¹ De tussen haakjes gegeven tekst is een toevoeging van Lanciani. Door de Università degli Studi di Napoli Federico II wordt overigens als stichtingsdatum 1224 aangehouden (zo gedateerd volgens de *generalis littera* van de keizer die hij 5 juni 1224 vanuit Syracuse uitvaardigde).

⁴² Dit is de Romeinse dichter C. Papinius Statius (ca. 40 - 96 na Chr.). De variant van zijn naam die Van Buchel hier hanteert komt ook voor in de werken van de Italiaanse dichter Petrarca.

⁴³ Jacopo Sannazaro, Italiaans dichter (1458-1530).

⁴⁴ Het gaat om het gedicht 'Neapolis' van Julius Caesar Scaliger uit de bundel *Urbes* (1546). Van Buchel geeft in zijn manuscript ook de verdere tekst van het gedicht met de beide andere tijdperken. Het gedicht eindigt met een vergelijking tussen Rome en Napels die duidelijk in het voordeel van Napels uitvalt: 'Rome, wat jij bent, ben ik geweest; ik ben pas sinds kort wat jij was'

Parthenope heeft verschillende tijdperken van de wereld vastgesteld:

Drie heeft zij er op verschillende tijden gegeven.

Pythagoras heeft het gouden gemak van het gemeenschappelijk leven

Onderwezen en het grote Hellas de edelen dat van de wijsheid, etc.

(Zie het gedicht van Io. Iovianus Pontanus⁴⁵ op de Nimf Antiniana in: *Over de roem van Napels* in de *Lyrische verzen* en Cassiodorus, *Variae*, boek 6, brief 23 en volgende). De vrouwen van Napels zijn lelijk, zij hebben vlekkerige gezichten⁴⁶ en grote neuzen. De herbergen zijn goedkoop en ongemakkelijk. Voor de paarden zorgen zij wel goed en er zijn ongewoon veel edelen.

18 februari

Bij het verlaten van de stad zagen wij van dichtbij de berg Vesuvius die bekend is geworden door de dood van Plinius⁴⁷ en die verschillende branden heeft veroorzaakt met noodlottige afloop. Hij heet ook wel de *Summanus* ('Top') vanwege de overvloed aan topwijn en de allerbeste vruchten. Dit beweert tenminste Pighius, die er een behoorlijk ruime beschrijving aan wijdt, net zoals Leander en Munsterus,⁴⁸ en vóór hen de beide Plinii.⁴⁹

⁴⁵ Zie hierboven, n. 13.

⁴⁶ *Sparso ore* komt in de Latijnse literatuur alleen bij Terentius voor (*Heauton Timorumenos* 1062).

⁴⁷ Zie hieronder, n. 49.

⁴⁸ De Duitse geleerde Sebastian Münster (1488-1552), auteur van *Cosmographia universalis*, Bazel, 1550.

⁴⁹ Gaius Plinius Secundus maior (ca. 23 na Chr. - 79), schrijver van de *Naturalis Historia*, omgekomen bij de uitbarsting van de Vesuvius in 79, en Gaius Plinius Caecilius Secundus minor (ca. 62 na Chr.-ca. 114), schrijver van o.a. de beroemde brieven met het verslag van de uitbarsting van de Vesuvius en de dood van zijn oom Plinius maior.

Trefwoorden: Buchel, Aernout van (1565-1645), Buchel(l)ius, Arnoldus (1565-1645), Napels, Stadsbeschrijving, *Grand Tour*, Inscripties

Jan L. de Jong studeerde kunstgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Leiden en promoveerde daar in 1987. Hij is thans werkzaam bij de afdeling Kunst- & Architectuurgeschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen. Hij is gespecialiseerd in de schilderkunst van de Italiaanse Renaissance en heeft vooral gepubliceerd over onderwerpen uit de mythologie en geschiedenis van de klassieke Oudheid in de Italiaanse kunst, en over pauselijke propaganda in de 15de en 16de eeuw. Momenteel werkt hij samen met Sjef Kemper aan een uitgave van Aernout van Buchel's *Iter Italicum* (1587-'88).

Rijksuniversiteit Groningen: Afdeling Kunst- en Architectuurgeschiedenis
Postbus 716
9700 AS Groningen(Nederland)
tel. 050-363 6091
j.l.de.jong@rug.nl

Sjef Kemper is docent Latijn aan de Rijksuniversiteit Groningen. Zijn interesse ligt vooral op het gebied van de (klassieke) retorica. Hij publiceerde over redevoeringen in het werk van Livius, de brieven van Plinius de Jongere, redevoeringen van Cicero en graffiti op de muren van Pompeii. Samen met Jan de Jong werkt hij aan een editie met vertaling en commentaar van het *Iter Italicum* van Arnoldus Buchellius.

Rijksuniversiteit Groningen: Afdeling Griekse en Latijnse Taal en Cultuur
Postbus 716
9700 AS Groningen (Nederland)
tel. 050-363 6036
j.a.r.kemper@rug.nl

SOMMARIO

Aernout van Buchel a Napoli

Il 18 ottobre 1587, dopo un viaggio in Germania, il giovane studioso olandese Aernout van Buchel (Buchellio/Arnoldus Buchellius) da Utrecht arrivò in Italia. Il suo scopo fu visitare Roma ed esaminare, con i propri occhi, i monumenti e le iscrizioni dell'Antichità.

Fin da giovane, Van Buchel raccolse notizie su ogni genere di cose che succedevano o che osservava. Il manoscritto con queste notizie, scritto in Latino ed intitolato *Commentarius rerum quotidianarum*, è oggi conservato nella biblioteca universitaria di Utrecht. Fa parte di questo manoscritto l' *Iter Italicum*.

Dopo un breve schizzo della vita e degli interessi del cittadino di Utrecht, gli autori in questo articolo presentano un' edizione di una parte del suo 'Grand Tour'. Si tratta della sua visita di Napoli (*Iter Neapolitanum*) nel 1588. Gli autori hanno fatto una nuova collazione del testo del manoscritto e presentano qui nel quadro del loro progetto di un'edizione completa, il testo latino accompagnato da una traduzione neerlandese con commento storico-letterario.